

к.ф.н. Ганна Латушка

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Філалагічны факультэт, Кафедра тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства

тэл. +375 17 305 36 66

e-mail: hanna.latuska@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9931-7969>

ВИДЫ СИНТАКСИЧНА НЯЧЛЕННЫХ ВЫКАЗВАННЯЎ НЯЗГОДЫ Ў СЛАВЯНСКИХ МОВАХ: СЕМАНТЫЧНЫ АСПЕКТ

ABSTRAKT

TYPY SKŁADNIOWO NIEPODZIELNYCH WYPOWIEDZEŃ NIEZGODY W JĘZYKACH SŁOWIAŃSKICH: ASPEKT SEMANTYCZNY

Celem badania była systematyzacja składniowo niepodzielnych wypowiedzeń niezgody w językach białoruskim, ukraińskim, czeskim i bułgarskim. Do realizacji celu służą między innymi lingwistyczna metoda porównawcza, analiza kontekstualna, elementy analizy składowej semantyki słów, techniki uogólniania, interpretacji i klasyfikacji. W rezultacie badania została stworzona klasyfikacja wypowiedzeń niezgody, wszystkie informacje zostały zebrane w formie tabeli.

Słowa kluczowe: języki słowiańskie, komunikacja, niezgoda, składnia, wypowiedzenie składniowo niepodzielne

ABSTRACT

TYPES OF SYNTACTICALLY INDIVISIBLE UTTERANCES IN SLAVIC LANGUAGES: SEMANTIC ASPECT

The aim of the study was to systematize syntactically indivisible utterances of disagreement in the Belarusian, Ukrainian, Czech and Bulgarian languages. The goal was achieved by using the linguistic comparison method, contextual analysis, elements of component analysis of words semantics, techniques of generalization, interpretation and classification. As a result, a classification of disagreement utterances was created, and the classification was presented in the form of a table.

Key words: communication, disagreement, syntactically indivisible utterances, Slavic languages, syntax

Нязгода – гэта адхіленне якой-небудзь думкі, палажэння, меркавання, сцвярджэння; выказванне, у якім выражаецца адмаўленне чаго-небудзь; абвяржэнне чыёй-небудзь думкі¹.

Нязгода звычайна ўзнікае ў дыялогу як негатыўная рэакцыя на сцвярджэнне ці пытанне, а таксама пабуджэнне², але можа з’яўляцца таксама ў маналогу пры пярэчанні самому сабе і праяўляцца ў адказ на дзеянне, здарэнне, падзею і г.д.

Існуюць розныя класіфікацыі відаў нязгоды. У залежнасці ад ініцыяльнага маўленчага ходу М.Я. Баскава падзяляе нязгоду на канстатыўна-арыентаваную, імпазітыўна-арыентаваную і прахібітыўную³. М.К. Любімава ў залежнасці ад стымулу вылучае нязгоду з меркаваннем, нязгоду ў адказ на пабуджэнне і нязгоду ў адказ на просьбу аб дазvole⁴. Сярод відаў поўнай нязгоды даследчыца называе такія семантычныя групы, як пярэчанне, неадабрэнне, адмову, забарону, недапушчэнне, абвяржэнне, абурэнне, прадуманую нязгоду, нязгоду-вырак, а сярод відаў няпоўнай нязгоды – частковую, няўпэўненую, ветлівую, нязгоду і адыход ад тэмы, нязгоду-неўразуменне⁵.

К.А. Аразалінава апісвае ў канцэпце нязгоды ўласна нязгоду, нязгоду-неадабрэнне, нязгоду-недапушчэнне, нязгоду-абвяржэнне, нязгоду-аспрэчванне, нязгоду-абурэнне, нязгоду-неўразуменне, нязгоду-непрыманне, частковую нязгоду, нязгоду-ўдакладненне⁶. Падобныя класіфікацыі сустракаем і ў іншых даследчыкаў: прамое пярэчанне (заўважым, што тое паняцце, якое мы маем на ўвазе пад тэрмінам «нызгода», у некаторых вучоных можа называцца «пярэчаннем», «адмовай», «негатыўнай рэакцыяй» і інш.), пярэчанне-абвяржэнне, пярэчанне-заўвага, імпліцытнае пярэчанне-крытыка, імпліцытнае пярэчанне-сумненне, імпліцытнае пярэчанне-абраза (з дапамогай інвектывы) і пад.⁷

¹ Н.И. Кондаков, *Логический словарь-справочник*, Москва 1975, с. 91.

² К.А. Оразалинова, *Интенциональные концепты «согласие – несогласие» в татарском, русском и английском языках. Автореф. дис. ... канд. филол. наук*. Тобольская государственная социально-педагогическая академия имени Д.И. Менделеева, Тобольск 2012, с. 14.

³ М.Е. Баскова, *Прагмалингвистические и интеракциональные характеристики высказываний несогласия (на материале современного английского диалога). Дис. ... канд. филол. наук*. Российский государственный педагогический университет имени А.И. Герцена, Санкт-Петербург 1992.

⁴ М.К. Любимова, *Интенциональные смыслы согласия и несогласия в русских и немецких дискурсах совещаний и переговоров. Автореф. дис. ... канд. филол. наук*. Тамбовский государственный технический университет, Тамбов 2004, с. 10.

⁵ Там жа, с. 12.

⁶ К.А. Оразалинова, *Интенциональные концепты...*, с. 14.

⁷ Е.Н. Горбачева, *Лингвокультурный коммуникативный концепт «спор», „Жанры речи“* 2007, 5, с. 209–224.

Я.В. Боргер сярод маўленчых актаў негатыўнай рэакцыі адзначае выказванні трох тыпаў: інфарматыўнага (нязгода з адценнем прызначэння, абвяржэння, адмовы), ацэнчнага (нязгода з негатыўнай ацэнкай выказвання), імператыўнага (забарона)⁸.

Украінскі даследчык А.А. Загнітка вылучае сярод адмоўных эквівалентаў сказа ўласна адмоўныя і маналагічна-цэнтрыйна адмоўныя⁹.

Некаторыя даследчыкі спыняюць сваю ўвагу на асаблівасцях і разнастайнасці форм і функцый нязгоды ў залежнасці ад дыскурсу: у навуковым¹⁰, навукова-філасофскім, бытавым, дыскурсе парламенцкіх дэбатаў¹¹ і г.д.

У падручніку для іншаземцаў па чэшскай мове, які прадугледжвае практычнае выкарыстанне мовы, класіфікацыя выразаў нязгоды будзе адразу на некалькіх прынцыпах: выражэнне нязгоды (увогуле), выражэнне нязгоды з пазітыўным сцвярджэннем, выражэнне нязгоды з негатыўным сцвярджэннем, выражэнне аспярожнай нязгоды з пазітыўным сцвярджэннем, выражэнне аспярожнай нязгоды з негатыўным сцвярджэннем. Акрамя таго, да класіфікацыі адносяцца ўдакладненне згоды ці нязгоды, заклік да згоды, адмаўленне сцвярджэння¹².

Асобнай увагі заслугоўваюць некаторыя віды нязгоды. Так, сярод агрэсіўных камунікатыўных актаў К.Ф. Сядоў вылучае праклён, злопажаданне, адсыл, грубае перапыненне камунікатыўнага канфлікту, канстатацыю некампетэнтнасці¹³. Прааналізаваўшы маўленчыя жанры спрэчкі, даследчык апісаў таксама такія формы агрэсіі, як пагроза, інвектыва (абраза), абурэнне, абвінавачанне, папрок, колкасць, насмешка, дэманстрацыя крыўды, пагрозлівае маўчанне. Некаторыя з названых груп і блізкія да іх мы таксама вылучылі ў выніку даследавання нязгоды: *інвектыва (абраза), нязгода-колкасць, перарыванне камунікацыі, нязгода-пагроза, нязгода-незадаволенасць, абурэнне* (гл. табліцу). Яшчэ адным асобным модусам з'яўляецца іронія. Некаторыя даследчыкі лічаць яе відам агрэсіі¹⁴, але гэта не зусім

⁸ Я.В. Боргер, *Комплексный анализ речевых актов негативной реакции (на материале современных драматических произведений)*. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Тюменский государственный университет, Тюмень 2004, с. 9.

⁹ А.П. Загнітко, *Эквівалентнасць речення: статус, абсяг і функцыйна тыпалогія*, „Лінгвістычны студіі“ 2009, 19, с. 84.

¹⁰ Н.С. Шукарева, *Возражение собеседнику и выражение сомнения по поводу высказанного мнения*, [в:] *Научная литература: Язык, стиль, жанры*, М.Я. Цвиллинг (ред.), Москва 1985, с. 57–66.

¹¹ Е.Н. Горбачева, *Лингвокультурный коммуникативный концепт...*, с. 209–224.

¹² *Čeština jako cizí jazyk: úroveň B2*, А. Adamovičová [aj.] (red.), Praha 2005, s. 24–25.

¹³ К.Ф. Седов, *Агрессия как вид речевого воздействия*, [в:] *Прямая и непрямая коммуникация*, В.В. Дементьев (ред.), Саратов 2003, с. 208–209.

¹⁴ И.Н. Горелов, *Основы психолингвистики*, Москва 2001, с. 109.

так, таму што ў ёй акрамя папроку, колкасці ёсць і пэўная доля даверу да адрасата, разлік на тое, што ён зразумее гэты папрок. Іронія не мае стандартнага набору формаў выражэння, бо «экспрэсіўна-іранічная адмова можа хавацца ўвогуле за ўсякім, па сутнасці, скажам, калі ён вымаўляецца з адпаведнай інтанацыяй»¹⁵. У вусным маўленні іронію параджаюць супярэчнасць інтанацыі і кантэксту. Выкрыць моўцу і абвінаваціць яго ў іранічнасці немагчыма, таму што іронія не мае фармальнай супярэчнасці з пастулатам супрацоўніцтва, яна можа мець форму пахвалы, адабрэння, згоды¹⁶, параўн.: *Лектар: «У многіх мовах двойная адмова выражае сцвярджэнне, але ў аніводнай мове двойное сцвярджэнне не можа выражаць адмовы».* *Голас з апошняй парты: «Ну так, канечне...»*¹⁷. Да груп адзінак нязгоды, якія характарызуюцца іроніяй, на нашым матэрыяле адносяцца *энантыясемія* і *нязгода-колкасць*. Іронія таксама суправаджае некаторыя выказванні групы *нязгода-абурэнне* (гл. табліцу).

Акрамя вербальнай рэакцыі, нязгода можа таксама выражацца жэстамі і мімікай. У большасці славянскіх культур гэтыя жэсты блізкія. Сюды можна аднесці адмоўнае ківанне галавой улева-ўправа; павароты ў бакі выцягнутымі наперад і расстаўленымі кіцямі рук пры моцнай нязгодзе, спалоху; закрыванне твару і вушэй рукамі, паварот спінай пры нежаданні весці далей камунікацыю; адхіленне галавы ўлева-ўправа да плячэй пры асуджэнні; моўца таксама можа махнуць рукой, выражаючы неадабрэнне ці незадаволенасць, адхіснуцца пры моцным спалоху, агідзе, неадабрэнні. Некаторыя жэсты ў славянскіх культурах могуць адрознівацца або ўспрымацца па-іншаму. Так, у польскай культуры жэст накшталт нашых апладысмантаў можа сведчыць пра востры пратэст, нязgodу з моўцам¹⁸, інакш перадаецца паварот галавой пры нязгодзе ў балгарскай мове¹⁹.

Нязгода можа таксама хавацца за маўчаннем, якое звычайна выклікана страхам або нежаданнем моўцы выказваць сваё меркаванне. Вытлумачваць маўчанне суразмоўцы трэба зыходзячы з сітуацыйных, сацыяльных, псіхалагічных фактараў зносін, аднак і гэта не гарантуе (як у сітуацыі з любоўным маўленчым актам/выказваннем), што яно будзе зразумета правільна. Сэнсы маўчання могуць знаходзіцца на розных полюсах і ўступаць у супярэчнасці, што абумоўлена поліфункцыянальнасцю маўчання²⁰.

¹⁵ В.Н. Бондаренко, *Отрицание как логико-грамматическая категория*, Москва 1983, с. 109.

¹⁶ В.В. Дементьев, *Непрямая коммуникация*, Москва 2006, с. 67.

¹⁷ З.К. Сабитова, *Речевое поведение: вчера и сегодня*, Алматы 2012, с. 52.

¹⁸ K. Jarzabek, *Gestykulacja i mimika*, Katowice 1994, s. 134.

¹⁹ Р.О. Якобсон, *Да и нет в мимике*, „Язык и человек“ 1970, 4, с. 284–289.

²⁰ С.В. Крестинский, *Коммуникативная нагрузка молчания в диалоге*, [в:] *Личностные аспекты языкового общения*, И.П. Сусов (ред.), Калинин 1989, с. 92.

Максімальна эмацыйна, коратка і стэрэатыпна нязгода перадаецца з дапамогай сінтаксічна нячленных выказванняў (далей – СНВ). Пад СНВ намі разумеюцца кароткія інтанацыйна аформленыя выказванні, што складаюцца з аднаго слова ці ўстойлівага спалучэння слоў і служаць для выражэння мадальных і экспрэсійных адносін.

Прааналізаваўшы беларускія, украінскія, чэшскія і балгарскія літаратурныя творы апошніх 50 гадоў, мы сабралі па 1100 мікрадыялогаў на матэрыяле кожнай мовы, у якіх дэманструецца ўжыванне СНВ для выражэння згоды і нязгоды. Усе СНВ нязгоды мы раздзялілі на 2 вялікія групы – поўную і няпоўную нязгodu, у межах якіх вылучылі падгрупы на падставе семантычных, функцыянальных, ілакутыўных паказнікаў.

Нязгodu мы разумеем у шырокім сэнсе, а таксама разглядаем разам з ёй сумежныя паняцці – інвектыву, пагрозу, здзіўленне і г.д. (гл. табліцу). Акрамя адзінак для выражэння поўнай нязгоды, у класіфікацыі таксама ёсць выразы негатыўнай рэакцыі, якія адносяцца да няпоўнай нязгоды. Так, *нязгода-сумненне, нязгода-змякчэнне, ухіленне* – гэта ўсё мяккія віды нязгоды, прыхаваная нязгода. Так жа сама, як і класы для выражэння няпоўнай згоды, згаданыя групы адзінак уяўляюць сабой пераходны этап, сярэдзіну між згадай і нязгадай, утвараючы градацыю: *поўная згода – няпоўная згода – няпоўная нязгода – поўная нязгода*, прычым у кожным з гэтых блокаў групы і самі адзінкі таксама можна размясціць па прынцыпе градацыі.

Для поўнага ўяўлення пра СНВ нязгоды ў названых мовах мы падаем у табліцы групы, на якія раздзялілі СНВ, з апісаннем, а таксама прыводзім 1–3 прыклады выказаў нязгоды, што сустрэліся ў гэтых групах.

Табліца 1. Віды сінтаксічна нячленных выказванняў нязгоды ў беларускай, украінскай, чэшскай, балгарскай мовах

Назва групы	Беларускія СНВ	Украінскія СНВ	Чэшскія СНВ	Балгарскія СНВ
Поўная нязгода				
Паспешлівая нязгода	<i>Не-не-не</i> ²¹	<i>Чекай-чекай</i> ²²	<i>Ale, ale</i>	<i>Ей, ти, ти, ти</i>
Адзінкі групы выражаюць нязгodu, якую моўца намагаецца як мага хутчэй выказаць. Часта яна выкарыстоўваецца для супакойвання, абнадзейвання; ужываецца таксама ў выпадку, калі асоба, ніжэйшая па рангу, размаўляе з асобай, якая знаходзіцца вышэй, у гэтай сітуацыі паспешліваць можа быць абумоўлена страхам, спалохам, хваляваннем.				

21 Найменшыя па аб’ёме класы нязгоды (прадстаўлены адной адзінкай) вылучаюцца паўтлустым шрыфтам (напрыклад, *Ne*).

22 У выпадку, калі СНВ названай групы сустрэліся на моўным матэрыяле, прыводзіцца прыклад адной з такіх адзінак. Калі ў нейкай мове выказванні названай групы адсутнічаюць, ставіцца прочырк. Знак прочырка сведчыць пра адсутнасць падобных адзінак на адабраным намі матэрыяле. Мы не выключаем, што ў мове падобныя адзінкі існуюць.

Назва групы	Беларускія СНВ	Украінскія СНВ	Чэшскія СНВ	Балгарскія СНВ
Афіцыйная нязгода	<i>Ніяк не</i>	–	–	–
Адзінкі групы выражаюць нязгоду ў ваенным ужытку ці ў афіцыйных сітуацыях (суд, паяджэнне і г.д.).				
Адмова	<i>Ніколі</i>	<i>Аніскількі</i>	<u><i>Kdepak</i></u> ²³	<u><i>Не става</i></u>
Адзінкі групы выражаюць адмаўленне таго, што сказаў суразмоўца. Група ўключае розныя па сіле і сферы ўжывання выказванні.				
Самаадмова	<i>Дык дзе там</i>	<i>Де там?</i>	<i>Ne</i>	<i>Боже, опази</i>
Падвід Адмовы . Адзінкі групы выражаюць адмаўленне ўласных слоў ці думак у маналагічным маўленні.				
Нязгода-бажба	<i>Каб я з гэтага месца не ўстаў</i>	<i>Свят, свят, свят</i>	–	–
Падвід Адмовы . Адзінкі групы выражаюць узмоцненую адмову, якая ўжываецца з мэтай давядзення моўцам сваёй нязгоды, для чаго ён звычайна апелюе да Бога або да іншых важных паняццяў (жыццё, здароўе, маці і г. д.).				
Неадабрэнне	<u><i>Жудасць</i></u>	<u><i>Катастрофа</i></u>	<u><i>Blbost</i></u>	<u><i>Нямам думи</i></u>
Адзінкі групы выражаюць адмоўную ацэнку, незадаваленасць, неадабрэнне.				
Нязгода-шкадаванне	<i>Шкада</i>	<i>Прикро</i>	<i>Veliká škoda</i>	<i>Жалко</i>
Падвід Неадабрэння . Адзінкі групы выражаюць шкадаванне ў адказ на дзеянне ці словы суразмоўцы.				
Забарона	<i>Ні-ні</i>	<i>Но-но</i>	<i>To je nepřipustné</i>	–
Адзінкі групы выражаюць забарону, моўца не дазваляе суразмоўцу што-небудзь.				
Абурэнне	<u><i>Пабойцеся Бога</i></u>	<u><i>Ну, знаеш</i></u>	<u><i>Zbláznil ses?</i></u>	<i>Нищо подобно</i>
Адзінкі групы выражаюць незадаваленасць і абурэнне сітуацыяй ці словамі суразмоўцы.				
Інвектыва (абраза)	<i>Блазен</i>	<i>Дурень</i>	<i>Pitomec</i>	<i>Глупак</i>
Адзінкі групы выражаюць нязгоду максімальна нястрымана і няветліва – у форме абразы, маюць грубы, зніжаны, прастаноўны характар.				
Нязгода-колкасць	<u><i>Ды ну?</i></u>	<i>Навіць так?</i>	<i>No to tedy promiň</i>	<i>Виж ти</i>
Адзінкі групы выражаюць незадаваленасць моўцы суразмоўцам, калі словы ці / і дзеянні апошняга выклікаюць у яго пратэст, аднак выказвае ён гэта не так адкрыта, як пры ўжыванні Нязгоды-абразы ці Нязгоды-незадаваленасці , а ўскосна, прыхавана.				
Нязгода-незадаваленасць	<i>Куды там</i>	<i>Приїхали</i>	<u><i>Ach tak</i></u>	–
Адзінкі групы выражаюць адначасова з нязгодай незадаваленасць, раздражненне, якія выклікае суразмоўца пытаннямі. Звычайна такія выказванні гучаць дастаткова дзёрзка.				
Нязгода-пагроза	–	–	–	<i>Ньц</i>
Адзінкі групы выражаюць нязгоду, якая суправаджаецца пагрозай.				

²³ Найбольшыя па аб'ёме класы нязгоды (уключаюць больш за 10 слоўнікавых артыкулаў) вылучаюцца паўтустым шрыфтам і падкрэсліваннем (напрыклад, *Kdepak*).

Назва групы	Беларускія СНВ	Украінскія СНВ	Чэшскія СНВ	Балгарскія СНВ
Нязгода-нявер’е	<i>Лухта</i>	<i>Не смііш</i>	<i>Slyším dobře?</i>	<i>Людост</i>
Адзінкі групы выражаюць нязгоду, выкліканую тым, што моўца не верыць пачутаму, выказвае здзіўленне. Група блізкая да Нязгоды-здзіўлення .				
Нязгода-здзіўленне	<i>Жартуеш?</i>	<i>Ти що?</i>	<i>Cože?</i>	<i>Добре ли чух?</i>
Адзінкі групы выражаюць нязгоду, выкліканую здзіўленнем. Група блізкая да Нязгоды-нявер’я , але выразы, уключаныя ў яе, радзей маюць адценне грубаватасці.				
Нязгода-крыўда	<i>Падумаеш</i>	–	–	–
Адзінкі групы выражаюць нязгоду, якая мяжуе з крыўдай.				
Адыход ад тэмы (прымі-рэнне)	<i>Ну ладна, ладна</i>	<i>Розслабся</i>	–	–
Адзінкі групы выражаюць не столькі нязгоду, колькі мяккае, ветлівае выказванне негатыўнай рэакцыі, якая носіць характар прымірэння, змякчэння, адыходу ад тэмы.				
Ветлівая нязгода	<i>Пардон</i>	<i>Ні, дзякую</i>	<i>Ne, děkuji</i>	<i>Моля?</i>
Адзінкі групы выражаюць мяккую і культурную нязгоду, выказаную ў адпаведнасці з формуламі этыкету.				
Нязгода-спалох	–	<i>Боронь Боже</i>	<i>Chraipánbűh</i>	<i>Пепел ти на езика</i>
Адзінкі групы выражаюць нязгоду, якая мяжуе са спалохам.				
Перарыванне камунікацыі	<i>Досыць</i>	<i>Забирайся</i>	<i>Drž hubu</i>	<i>Достатъчно</i>
Адзінкі групы выражаюць перапыненне (звычайна рэзкае, грубае, прастамоўнае) рэплікі суразмоўцы. Часта перарыванне мае выгляд адсылу. Такім чынам моўца можа выражаць сваю нязгоду, нежаданне камунікаваць, агіду, адмаўленне, неадабрэнне і іншыя негатыўныя эмоцыі.				
Энантыясемія	<i>Ну-ну</i>	<i>Чудово</i>	<i>Samožřejmě</i>	<i>Прекрасно</i>
Адзінкі групы па форме выражаюць згоду, але функцыянуюць у якасці нязгоды, бо моўца вымаўляе іх з іроніяй.				
Акцэнтугатар	<i>Не-е</i>	–	–	–
Група ўключае адзінкі, якія па форме выражаюць нязгоду, але ў выніку дэсемантызацыі ўжываюцца для выражэння самапацвярджэння ў маналагічным маўленні.				
Няпоўная нязгода				
Нязгода-змякчэнне	<i>Не, чаму ж</i>	–	–	–
Адзінкі групы выражаюць нязгоду, якую моўца па нейкіх прычынах змякчае (можа быць выклікана страхам, сарамлівасцю, няўпэўненасцю і г. д.).				
Нязгода-сумненне	<i>Ды не</i>	<i>Не думаю</i>	<i>А kdyby ne?</i>	<i>Наистина ли?</i>
Адзінкі групы выражаюць нязгоду, але ў ёй адчуваецца сумненне, няўпэўненасць, якія спадарожнічаюць (папярэднічаюць) выказванню.				
Частковая нязгода	<i>Не зусім</i>	<i>Практично ні</i>	<i>Zatím ne</i>	<i>Още не</i>
Адзінкі групы выражаюць фрагментарную нязгоду, калі ёсць пэўныя акалічнасці, што перашкаджаюць поўнай нязгодзе (абмежаванні ў часе, прасторы, умове, мэце і г. д.). Моўца можа выказаць нязгоду на частку прапановы/пытання/паведамлення.				

Назва групы	Беларускія СНВ	Украінскія СНВ	Чэшскія СНВ	Балгарскія СНВ
Ухіленне	<i>Я б не сказаў</i>	<i>Та ну</i>	<i>Na tom nezáleží</i>	<i>Дреболія</i>
Адзінкі групы не выражаюць нязгоду яўна, моўца ўхіляецца ад тэмы, выказваецца ўскосна.				
Знешняя нязгода (згода пад выглядам нязгоды)	–	–	–	<i>He, no...</i>
Адзінкі групы выражаюць нязгоду толькі знешне, за імі ідзе абваржэнне, якое сведчыць пра згоду.				

Такім чынам, створаная намі класіфікацыя выказаў нязгоды ў славянскіх мовах мае дзяленне на поўную і няпоўную, у межах якіх вылучаюцца розныя групы. Аднак пераход між поўнай і няпоўнай нязгодай мае выгляд кантынума: прыблізна класы можна размясціць па прыцыпе адваротнай градацыі: ад тых, у якіх нязгода праяўляюцца з найбольшай сілай, пасля – моцна, менш моцна, часткова, да тых, у якіх яна выяўляецца мінімальна ці нават спіраецца. Поўная нязгода ўключае такія групы, як *наспешлівая нязгода, афіцыйная нязгода, адмова (+ самаадмова і нязгода-бажба), недабрэнне, нязгода-шкадаванне, забарона, абурэнне, інвектыва (абраз), нязгода-колкаць, нязгода-незадаволенасць, нязгода-пагроза, нязгода-нявер’е, нязгода-здзіўленне, нязгода-крыўда, адыход ад тэмы (прымірэнне), ветлівая нязгода, нязгода-спалох, перарыванне камунікацыі, энантыясемія, акцэнтэуатар*; няпоўная нязгода прадстаўлена наступнымі групамі: *нязгода-змякчэнне, нязгода-сумненне, частковая нязгода, ухіленне, знешняя нязгода (згода пад выглядам нязгоды)*.

Функцыянаванне СНВ нязгоды ў беларускай, украінскай, чэшскай і балгарскай мовах дастаткова падобнае: ва ўсіх чатырох мовах блок поўнай нязгоды значна большы, чым блок няпоўнай (22 і 5 класаў адпаведна), найбуйнейшымі па аб’ёме з’яўляюцца *недабрэнне і перарыванне камунікацыі*. Дробныя класы таксама супадаюць (*ветлівая нязгода, ухіленне*). Самым частотным ва ўсіх чатырох мовах з’яўляецца СНВ *He*, у кожнай мове ёсць адзінкі, якія сустрэліся ў тэкстах па адным разе. І нават выразы, якія зафіксаваны адразу ў некалькіх групам нязгоды, у асноўным супадаюць – часцей за ўсё гэта *He* і *Чакай(це)*. Некаторыя СНВ сустракаюцца ў розных групам. У залежнасці ад кантэксту ўжывання яны могуць мець розныя значэнні.

Некаторыя класы СНВ не былі зафіксаваны ў пэўных мовах. Так, у беларускай мове на аналізаваным матэрыяле нам не сустрэлася адзінак, якія можна аднесці да *нязгоды-пагрозы, нязгоды-спалоху, знешняй нязгоды (згоды пад выглядам нязгоды)*; ва ўкраінскай мове мы не зафіксавалі такіх класаў, як *афіцыйная нязгода, нязгода-пагроза, нязгода-крыўда, акцэнтэуатар, нязгода-змякчэнне, знешняя нязгода (згода пад выглядам нязгоды)*; у чэшскай так-

саноміі адсутнічаюць *афіцыйная нязгода, нязгода-бажба, нязгода-пагроза, адыход ад тэмы (прымірэнне), нязгода-крыўда, акцэнтуютар, нязгода-змякчэнне, знешняя нязгода (згода пад выглядам нязгоды)*; у балгарскай – *афіцыйная нязгода, нязгода-бажба, нязгода-незадаволенасць, забарона, акцэнтуютар, адыход ад тэмы (прымірэнне), нязгода-крыўда, нязгода-змякчэнне*. Такое несупадзенне звязана з меншай частотнасцю і малым аб'ёмам названых класаў, таму іх адсутнасць тлумачыцца тым, што для аналізу намі браўся абмежаваны аб'ём адзінак (каля 1100 мікрадыялогаў з СНВ згоды і нязгоды), у якім названыя віды нязгоды проста не сустрэліся. Але аналагічныя групы і адзінкі ва ўсіх названых мовах існуюць.

Нягледзячы на падобнае размеркаванне класаў нязгоды ў славянскіх мовах, іх напаўненне адрозніваецца. Нязгода ў беларускай і ўкраінскай мовах прадстаўлена больш разнастайна, чым у чэшскай і балгарскай (колькасць слоўнікавых артыкулаў СНВ нязгоды адрозніваецца наступным чынам: 160, 174, 110 і 113 у беларускай, украінскай, чэшскай і балгарскай мовах адпаведна). У параўнанні з беларускай, украінскай мова вылучаецца большай колькасцю варыянтаў, таму што функцыянуе шырэй, яе носьбіты ёсць і сярод моладзі, і сярод старэйшага пакалення, акрамя таго, украінская мова характарызуецца значным адрозненнем дыялектаў, што таксама дадае варыянты СНВ. У той жа час беларуская мова мае абмежаванае ўжыванне ў некаторых сферах. Больш строгія правілы пабудовы сказа ў чэшскай мове (прынамсі, у літаратурнай мове) абумоўліваюць тое, што для выражэння нязгоды ў ёй часцей ужываюцца члянiмыя выказванні ў тых выпадках, дзе ва ўсходнеславянскіх мовах выкарыстоўваюцца нячленныя²⁴, што звязана і з тыпалагічнымі адрозненнямі між славянскімі мовамі. Адметнасці ўжывання нязгоды ў балгарскай мове звязаны з тым, што ў размове балгары выкарыстоўваюць вялікую колькасць часціц, якія дадаюцца да СНВ, а гэта ўплывае на меншую разнастайнасць апошніх (напрыклад, *Да і Ама да; Ами да; Е да* і пад.). Акрамя таго, для балгар характэрна больш частае выражэнне сумнення, вагання²⁵, што таксама адлюстравалася на меншай колькасці СНВ нязгоды.

Такім чынам, СНВ нязгоды ў славянскіх мовах класіфікуюцца падобна. Адрозненні заключаюцца ў тым, што ў некаторых мовах адсутнічаюць дробныя і рэдкія групы, а таксама ў розным напаўненні класаў нячленнымі выказваннямі.

²⁴ В.О. Матезиус, *О системном грамматическом анализе*, [в:] *Пражский лингвистический кружок*, Н.А. Кондрашов (ред.), Москва 1967, с. 237–238.

²⁵ К. Иванова, Р. Ницолова, *Ние, говорещите хора*, София 1995, с. 57–62.

Бібліяграфія

- Âkobsón R.O., *Da i net v mimike, „Âzyk i čelovek“* 1970, № 4, s. 284–289.
- Baskova M.E., *Pragmalingvističeskie i interakcional'nye harakteristiki vyzkazyvanij nesoglasiiâ (na materiale sovremennogo anglijskogo dialoga). Diss. ... kand. filol. nauk.* Rossijskij gosudarstvennyj pedagogičeskij universitet imeni A.I. Gercena, Sankt-Peterburg 1992.
- Bondarenko V.N., *Otricanie kak logiko-grammatičeskaâ kategoriâ*, Moskva 1983.
- Borger Â.V., *Kompleksnyj analiz rečevykh aktov negativnoj reakcii (na materiale sovremennykh dramatičeskikh proizvedenij). Avtoref. diss. ... kand. filol. nauk.* Tûmenskij gosudarstvennyj universitet, Tûmen' 2004.
- Čeština jako cizľ jazyk: úroveň B2, A. Adamovičová [aj.] (red.), Praha 2005.
- Dement'ev V.V., *Neprâmaâ kommunikaciâ*, Moskva 2006.
- Ivanova K., *Nie, govorešite hora*, Sofiâ 1995.
- Gorbačeva E.N., *Lingvokul'turnyj kommunikativnyj koncept „spor“, „Žanry reči“* 2007, № 5, s. 209–224.
- Gorelov I.N., *Osnovy psiholingvistiky*, Moskva 2001.
- Jarżąbek K., *Gestykulacja i mimika: Słownik*, Katowice 1994.
- Kondakov N.I., *Logičeskij slovar'-spravočnik*, Moskva 1975.
- Krestinskij S.V., *Kommunikativnaâ nagruzka molčaniâ v dialoge, [v:] Ličnostnye aspekty âzykovogo obšeniâ*, I.P. Susov (red.), Kalinin 1989, s. 92–98.
- Lûbimova M.K., *Intencional'nye smysly soglasiâ i nesoglasiâ v russkikh i nemeckikh diskursah sovešanij i peregovorov. Avtoref. diss. ... kand. filol. nauk.* Tambovskij gosudarstvennyj tehničeskij universitet, Tambov 2004.
- Matezius V.O., *O sistemnom grammatičeskom analize, [v:] Pražskij lingvističeskij kružok*, N.A. Kondrašov (red.), Moskva 1967, s. 226–238.
- Orazalinova K.A., *Intencional'nye koncepty „soglasie-nesoglasie“ v tatarskom, russkom i anglijskom âzykah. Avtoref. diss. ... kand. filol. nauk.* Tobol'skaâ gosudarstvennaâ social'no-pedagogičeskaâ akademiâ imeni D.I. Mendeleeva, Tobol'sk 2012.
- Sabitova Z.K., *Rečevoe povedenie: včera i segodnâ*, Almaty 2012.
- Sedov K.F., *Agressiâ kak vid rečevogo vozdejstviâ, [v:] Prâmaâ i neprâmaâ kommunikaciâ*, V.V. Dement'ev (red.), Saratov 2003, s. 196–212.
- Šukareva N.S., *Vozraženie sobesedniku i vyraženie somneniâ po povodu vyzkazannogo mneniâ, [v:] Naučnaâ literatura: Âzyk, stil', žanry*, M.Â. Cvilling (red.), Moskva 1985, s. 57–66.
- Zagnitko A.P., *Ekvivalenti rečennâ: status, obsâg i funkcijsna tipologiâ, „Lingvistični studii“* 2009, № 19, s. 79–91.